

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

A DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Balázs József

Machumetis Saracenorum principis, eiusque successorum vitae, ac doctrina
(Az iszlámkép forrásai a kora újkori Magyarországon 1543-1613)

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola (Vezető: Prof. Dr. Fröhlich Ida)
Új- és legújabbkori eszmetörténeti műhely (Vezető: Dr. habil. Óze Sándor)

Témavezető: Dr. habil. Óze Sándor egyetemi docens

Piliscsaba, 2016

I. Rész

A kutatás tárgya

Doktori értekezésem témája a kora újkori Magyarországon meglévő iszlámkép és forrásai. Protestáns és katolikus szerzők művein keresztül fogom bemutatni, hogy 1543-1613 között a Magyarországon élő személyek milyen ismeretekre tettek szert az iszlámmal kapcsolatban.

Értekezésem két részből áll:

- **Az első rész Theodor Bibliander 1543-as gyűjteményének** (*Machumetis Saracenorum principis eiusque successorum vitae, ac doctrina, ipseque Alcoran*) **bemutatóját tartalmazza.** Bibliander gyűjteménye a XVI. század egyik legfontosabb iszlámenciklopédiája volt. S e gyűjtemény segítségével össze tudtam hasonlítani a magyar és az európai iszlámképet.
- **A második részben a magyar szerzők (Ozorai Imre, Batizi András, Benczédi Székely István, Melius Juhász Péter, Károlyi Péter, Dávid Ferenc, Basilius István Szántó István és Pázmány Péter) iszlámismeretét vizsgáltam meg.** A kutatás időhatárai Bibliander gyűjteményének a megjelenése (1543) és Pázmány Péter Kalauz cím művének megjelenése volt (1613).

A kutatás előzményei

Már a kutatás legelején tudható volt az újkori szerzők iszlámról kialakított felfogásáról, hogy legtöbbjük a korábbi keresztény szerzők műveit használta, az abban foglaltakat ismételte meg. Eltérés csak az egyes írói stílusokban fedezhető fel. Íronként különbséget fedezhetünk fel abban is, hogy Mohamed személyét vagy a Korán tanításait helyezték-e műveik központjába. Az írói szándékokban is eltérések mutatkoztak. Mert bár a legtöbb író a kereszténység igazságának bizonyítása és a mohamedánok hitének hamisságának bemutatása céljából írta a művét, a reformáció után mind a protestánsok, mind a katolikusok az egymás elleni támadások céljára is felhasználták iszlámellenes műveiket. Mindez tartalmilag alig érhető tetten, hiszen a XII. század és a XVII. század közötti iszlámellenes művekben magáról Mohamed és a Koránról szinte ugyanazt olvashatjuk. A keresztény szerzők az iszlámot eretnekségnek tartották, Mohamed tanítóiként nesztoriánus, ariánus eretnek szerzeteseket és zsidókat tüntettek fel, akik jelentős befolyással voltak Mohamedre. Mohamed ezekben a művekben egy írni-olvasni nem tudó, ravasz, csalásra és szemfényvesztésre vetemedő, magát prófétának kiadó, buja, erőszakos emberként jelent meg. Tulajdonságai és tettei – főként, ha a Krisztusával állították szembe – miatt leggyakrabban ördögi emberré, a Sátán küldöttjévé, Antikrisztussá vált, és ugyanezeket a jelzőket olvashatjuk tanításai kapcsán is. A keresztény szerzők a Koránt vizsgálva ezekre a megállapításokra csak bizonyítékokat találtak, az iszlámban a kereszténység ellenségét látták, melynek hazug tanításait az emberekre és az ő üdvösségükre veszélyesnek ítélték. Ezek az előítéletek alapvetően befolyásolták az évszázadok során a kereszténység és az iszlám kapcsolatát. Az előítéletek által befolyásolt kép további megerősítést nyert, sőt olykor tovább torzult, ha egy-egy ese-

ményben az iszlám tanításának tévedéseit, hamisságát vagy erőszakosságát vélték felfedezni az arról érkező személyek.

Átfogó tanulmányok születtek az egyes témákban. A középkori Európában kialakult iszlámképről **Norman Daniel** *Islam and the West* és *The Arabs and Medieval Europe*; **Richard William Southern** *Western Views of Islam in the Middle Ages* című műveit és **John Victor Tolan** által szerkesztett *Medieval Christian Perceptions of Islam* című tanulmányt szeretném megemlíteni. A késő középkori, kora újkor iszlámképről szintén átfogó művek készültek: **Adam S. Francisco** *Martin Luther and Islam*; **Hartmut Bobzin** *Der Koran im Zeitalter der Reformation*; **Hugh Goddard** *A History of Christian-Muslim Relations*; **Segesváry Viktor** *Az iszlám és a reformáció*, **Michael Frassetto** és **David Blanks** *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe* és **Nancy Bisaha** *Creating East and West: Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kereszténység és az iszlám kapcsolatáról már önálló tudományos folyóirat is jelent meg, az *Islam and Christian-Muslim Relations*. E folyóirat 1990-től jelenik meg. Hasonló címet visel egy nemrégiben összeállított gyűjtemény, a *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*. E gyűjteménynek 2015-ig hét kötete jelent meg, bennük az 1600-ig keletkezett kereszténység-izlám kapcsolatát érintő műveket mutatják be egy tanulmány keretében, feltüntetve a mű szövegkiadásait, illetve rövid bibliográfiai összefoglalást is csatolnak az egyes művek mellé.

Problémafelvetés

Célkitűzéseim:

1.: Az európai iszlámismeret bemutatása Theodor Bibliander 1543-ban kiadott gyűjteményének segítségével. A gyűjteményben megtalálható többek közt Petrus Venerabilis Summula quaedam brevis contra haereses et sectam diabolicam fraudis Saracenorum, sive Ismaelitarum című művecskéje; a Korán 1143-as latin fordítása, Riccoldo da Monte Croce és Nicolaus Cusanus Korán-cáfolata, II. Pius pápa levele II. Mehmed szultánhoz. Ugyanakkor Bibliander gyűjteményének magyar vonatkozásai is vannak, hiszen a gyűjtemény első kiadásában Georgius de Hungaria és Félix Petancius szerzeményei, a második kiadásban pedig Georgievics Bertalan beszámolója is megtalálhatóak. A gyűjtemény ismertetését több dolog is indokolja. Ezek közül a legfontosabb az, hogy maga a gyűjtemény az 1143–1543 között keletkezett középkori és újkor iszlámellenes művekből kiváló áttekintést ad. A gyűjtemény éppen ezért igen fontos forrásul szolgált a XVI. századi európai szerzőknek (protestánsoknak és katolikusoknak egyaránt), ebből merítették ismereteiket a magyar szerzők is. Mindezekon túl a gyűjtemény igazolja Norman Daniel azon megállapítását, hogy a XII–XIV. században kialakult európai iszlámkép egészen a XVII. század végéig nem változott.

2.: a kora újkor Magyarországi iszlámképének bemutatása. A magyarországi iszlámismeret vizsgálatát azért tartottam fontosnak, mert az ország már hosszabb ideje ki volt téve a törökök támadásának. Ne feledjük, hogy a Magyar Királyság már a XIV. század végétől kezdve rövidebb-hosszabb időszakokat leszámítva állandóan hadban állt az Oszmán Birodalommal, s a XVI. század folyamán területének jelentős része oszmán uralom alá került. A Hódoltság területén működő protestáns térítőknél és lelkészeknél testközelből volt lehető-

ségük a muzulmánok megfigyelésére. A magyar szerzők tehát tapasztalatai úton szerezhettek ismereteket a törökről és vallásukról, míg európai „kollégáik” csak kódexekből olvashattak az ellenség hitéről. Az általam tárgyalt szerzők közül kettő, Georgius de Hungaria és Georgievics Bertalan a török fogságot is megjárta. „Élményeikről” leírást is készítettek szabadulásuk után, s e művek páratlan népszerűségnek örvendtek a XVI. században. Nem véletlen, hogy mindkét mű szerepel Bibliander gyűjteményében

3. a kevésbé ismert művek bemutatása. Ez a harmadik célkitűzés dolgozatom egészét áthatja, nem különíthető el olyan jól, mint az első vagy a második célkitűzés. Ahogy fentebb is említettem ez a téma kevésbé kapott figyelmet a magyar szakirodalomban, alig jelent meg átfogó tanulmány akár az európai iszlámismeretről, akár a magyar szerzők iszlámmal kapcsolatos műveiről. Kivételt ez alól csak Pázmány Péter műve jelent. A kevésbé ismert művek bemutatásának kettős oka volt. Elsőként viszonylagos ismeretlenségüket akartam részben eloszlatni. Ennek érdekében a latin nyelven íródott, eddig le nem fordított műveket igyekeztem lefordítani. Másodsorban ezeknek a műveknek az elemzése megkerülhetetlen volt a magyarországi iszlámismeret tárgyalásakor. Csak az egyes művek részletes elemzése mutathat rá, hogy a későbbi korok szerzői mennyire használták a bennük leírt ismereteket. Az általam vizsgált szerzőknél különösen akkor lesz ez fontos, amikor forrásaikat fel nem tüntetve írtak az ellenség vallásáról. Ekkor csak az általuk megemlítettékből tudunk következtetni, hogy az adott szerző kinek a művét használta, használhatta fel.

Értekezésem három kérdése:

- 1. Eltér-e az európai iszlámkép a magyar szerzők által megjelenített iszlámképtől?**
- 2. Milyen forrásokat használtak fel műveikhez a magyar szerzők?**
- 3. Van-e különbség a protestáns és a katolikus iszlámismeret között?**

II. Rész

Követett módszertan

Kutatásom nagy része művek bemutatására, eddig magyarul meg nem jelent művek fordítására irányult. Ezt a módszert a választott téma és célkitűzéseim már előre meghatározták. A magyar szakirodalomban ugyanis eddig nemcsak kevés tanulmány jelent meg erről a témáról, de – néhány magyar szerző kivételével – még a legjelentősebb iszlámot bíráló latin szövegek fordítása sem készült el. Ilyen művek a következők: a Petrus Venerabilis által létrehozott *Corpus Toletanum* (melyben Petrus Venerabilis műve; a latin nyelvre lefordított Korán, valamint Robertus Ketensis és Hermannus Dalmata művei is megtalálhatóak), Riccoldo da Monte Croce és Nicolaus Cusanus Korán-cáfolatai és II. Pius levele. Theodor Bibliander 1543-as gyűjteményéből csak két magyarországi szerző, Georgius de Hungaria és Georgievics Bertalan műve került lefordításra. Az általam vizsgált magyarországi személyek közül Szántó István személyében találhatunk olyan szerzőt, akinek latin nyelven írt művét mindmáig nem adták ki magyar nyelven. Több mű fordítását magam végeztem el, de Bibliander gyűjteményének fordításakor segítségemre volt egy doktorandusztársam is. A művek fordítása, bemutatása, elemzése és összehasonlítása szövegkiadások segítségével történt. Azért volt szükség ezeknek a műveknek a bemutatására, mert csak így kaphatunk képet arról, hogy az egyes szerzők mennyire hagyatkoztak elődeikre, vagy saját tudásukra. Ezen módszer révén például Riccoldo da Monte Croce esetében – aki több évet töltött Bagdadban, s megtanult arabul – láthatóvá válik, hogy a Koránból saját maga fordított részleteket, de műveinek megírásában nemcsak saját élményeire hagyatkozott, hanem ismerte az 1143-ban keletkezett *Corpus Toletanum*-ot is. Természetesen egy-egy mű bemutatása mellett törekedtem a szerzők bemutatására, illetve a mű korának bemutatására is. Mert az egyes művekről csak a szerzők ismerete mellett tehetünk pontos megállapításokat, műveiben foglaltak gyakran szorulnak magyarázatra. Ez utóbbira csak két példát említenék. Az egyik legérdekesebb mű Bibliander gyűjteményében II. Pius pápa levele, melyben II. Mehmed török szultán a kereszténység felvételére kérte. A levél tartalma azonban ellentétben állt a pápa törökellenes gondolkodásmódjával és politikájával. E látszólagos ellentétet feloldásához nemcsak az adott levelet, de a pápa több művét is meg kellett vizsgálnom. A második példaként pedig csak annyit szeretnék megemlíteni, hogy bár az iszlámellenes művek tartalma nagy hasonlóságot mutat, de ezek a művek az egyes korszakokban más-más okból keletkeztek. A középkori művekben még a kereszténység védelmében íródtak, Mohamedet hamis prófétának, „szektáját” eretnekségnek tartották. Az újkorban azonban már nemcsak a muzulmánok támadására szolgáltak ezek a művek, hanem a felekezetek közötti vita része is volt. A protestánsok Mohamedben Isten büntetését látták, akinek szektáját Isten a keresztények bűnei miatt hagyott megerősödni és győzedelmeskedni, míg a keresztények a protestánsok tanításaiban a törökhöz hasonló eretnekséget láttak.

III. Rész Új eredmények

Kérdések és a rá adott válaszok:

1. **Eltér-e az európai iszlámkép a magyar szerzők által megjelenített iszlámképtől?**

A kérdés megválaszolásakor igazolást nyert Norman Daniel azon megállapítása, hogy a XII–XIV. században kialakult európai iszlámkép nem sok változáson ment keresztül a XVII. század végéig. A magyar szerzőknél is elmondható, hogy a XII–XIV. századi iszlámképet nem változtatták meg. S bár dolgozatomban Georgius de Hungaria és Georgievics Bertalan Bibliander gyűjteményénél kerültek megemlítésre, de a magyar szerzők közé kell sorolnunk őket. Ez a két személy rabságba esett, s műveik e keserű élményről íródtak, de mindketten megismételték az európai szerzők állításait, vádjait Mohameddel és tanaival kapcsolatban. Újdonságot műveiben a török hétköznapi szokásainak a leírása jelentett. A Magyarországon működő protestáns szerzők műveiben igen kevés szó esett az iszlámmal kapcsolatban, s ezek szintén azonosak voltak a korábbi szerzők megállapításaival. A XVII. század elején már két szerző is írt egy-egy Korán-cáfolatot. De Pázmány Péter és Szántó István műveiben sem született új megközelítés a török vallásával kapcsolatban. Különbség csak az írói szándékban és stílusban fedezhető fel. A két fogságot elszenvedett szerző a török kegyetlenségét és a rabok sanyarú sorsát akarta megörökíteni. Georgius ezen felül figyelmeztetni akart arra is, hogy a török szektája 149 bár erkölcsösnek és tisztességesnek látszik, de valójában a kárhozatra visz. A protestáns szerzők művei nem az iszlám ellen íródtak, hanem saját tanaik kifejtése, megvédése céljából, illetve új szempontból írták meg a világ krónikáját. A két jezsuita Korán-cáfolatában több szándékot is felfedezhetünk. Elsőként Mohamed cáfolatát akarták megcáfolni, de egyben a felekezeti vitának is szánták Erre utal Pázmánynál, hogy Korán-cáfolata elején az evangélistákat és a reformátusokat is a törökhöz hasonlította. Szántó pedig megjegyezte, hogy akik szégyellik követni a zsidókat vagy a mohamedánokat, azok szégyelljék követni Luthert, Kálvint, Huszt és más protestáns hirdetőket is. Sőt utóbbiakat Sergiushoz, Ariushoz és Nesztoriuszhoz hasonlította. **Tartalmilag a magyar szerzők iszlámmellenes művei megegyeztek az európaiakéval, Norman Daniel megállapítása a magyar szerzőkre is érvényes.**

2. **Milyen forrásokat használtak fel műveikhez a magyar szerzők?**

Ahogy korábban említettem arra voltam kíváncsi, hogy a magyar szerzők honnan szerezhették be iszlámról szóló ismereteiket: európai művekből (pl. Bibliander gyűjteményéből) vagy saját élményeikből. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához minden magyar szerző életútját, tanulmányát és iszlámról szóló ismereteiket is megvizsgáltam.

Georgius de Hungaria 1438–1458 között rabszolga volt az Oszmán Birodalomban. Művében, a *Tractatus de moribus, religione, conditionibus et nequitia Turcorum*-ban ezt a két évtizedet örökítette meg. Az ő forrásai a török vallásáról tehát **saját tapasztalatából származnak**. De a kalábriai apát, Fiorei Joachim nagy hatással volt

Georgievics Bertalan 1526 és 1539 között volt fogoly. Szabadulása után pedig több művet is írt, melyek páratlanul népszerűek voltak. **Azt állította, hogy a törökkel kapcsolatos tudása, saját tapasztalata mellett régebbi tudós és bölcs szerzők műveiből ered. Ezeket a régebbi tudós és bölcs szerzőket** azonban nem említette meg név szerint. Fügedi Erik derítette ki, hogy Georgievics felhasználta **Georgius de Hungaria** és **Riccoldo da Monte Croce** műveit.

Ozorai Imre a *De Christo et eius ecclesia, item de Antichristo eiusque Ecclesia* című művében keveset írt a török vallásáról. Ezeket a törökről szóló ismereteit Ozorai több helyről is beszerezhetette, így **forrásait nem tudjuk pontosan megadni.**

Batizi András *Meglőtt és megleendő dolgoknak...* című krónikájában szintén csak néhány versszakban emlékezett meg Mohamedről. Ám ez a leírás megegyezik Melanchton véleményével. Mindketten Dániel próféta által leírt szarvhoz hasonlították Mohamedet. Ezenkívül Batiziról tudjuk, hogy többször járt Wittenbergben, Melanchton tanítványa volt, s krónikája is a wittenbergi történelemszemlélet jegyében íródott. **Forrása az iszlámmal kapcsolatban ezért minden jel szerint mestere, Melanchton volt.**

Benczédi Székely István a *Chronica: Ez világnac yeles dolgairól* című művében már hosszabban, egy egész fejezetben keresztül írt az iszlámról. Krónikájáról tudjuk, hogy annak forrásai a *Chronicon Carionis*, Sebastian Münster, Thuróczy János és Antonio Bonfini művei voltak. Ha összevetjük Benczédi által leírtakat és a *Chronicon Carionis*-ban az iszlámmal kapcsolatos részeket, akkor egyértelműen kijelenthetjük, hogy a magyar szerző iszlámmal kapcsolatos ismeretei ebből a műből származtak.

Melius Juhász Péter a *Szent Jánosnac tött jelenésnac...* című művében arról olvashatunk, hogy szerinte két Antikrisztus van a pápa és Sergius. Melius Sergius neve alatt Mohamed „szörzésit” értette, azaz Mohamed tanításait. Mindezek azonban **nem elegendőek Melius forrásainak a megállapításához.** Tanulmányaiból is csak következtetni lehet forrásaira. Georgievics Bertalan tanította egy évig a Nádasdyak sárvári birtokán, de Melius Wittenbergben is tanult.

Károlyi Péter *Antitheses veri et Turcici Christi* című műve elveszett. Csak kortársánál, Dávid Ferencnél találunk egy utalást erre a műre. Ebből az utalásból annyi derül ki, hogy a török nem tartja Krisztust Isten fiának. Sajnos így Károlyi Péter **iszlámtudásáról sem tudunk semmi biztosat mondani.**

Dávid Ferenc két művében (*A Rövid magyarazat mikeppen...* és *Az Egy ő magatol valo...*) is megemlékezett a török hitéről. Mind a két művében arról írt, hogy Mohamed azt tanította a Koránban, hogy egy Isten van, s hogy a Szentháromság nem létezik. Ez a megállapítás is igen szűkszavú, így Dávid Ferenc **forrásaira sem tudunk biztos megállapítást tenni.**

Basilius István *Az apostoli credonac rövid ...* című művében ugyancsak keveset mondott a török vallásáról. Basilius leírta, hogy Mohamed azt hirdette magáról, hogy Mózes törvényeit követi. Megemlítette, hogy a törökök papja egy toronyból az kiabálja, hogy egy az Isten. A fentebbieken túl Basilius azt írta, hogy a Korán a

törökök számára haláluk után testi és földi gyönyöröket ígér. Az általa említettek szintén több forrásból meríthette. A török pap üvöltése a toronyból „motívum” megjelenik Georgius de Hungariánál, Georgievics Bertalan-nál, Ozorai Imrénél is. De szintén több korábbi személy is megemlítette a Mózes-szel és a törökök túlvilági étellel kapcsolatos dolgokat. Basilius **forrásait sem tudhatjuk biztosan.**

Pázmány Péter Korán-cáfolata – mely két művében (Tíz bizonyosság és Kalauz) is megjelent – már egy teljes iszlámellenes műnek tekinthető. A benne felsorolt ismertek önmagukban is jól beazonosíthatóak, de Pázmány külön fel is sorolta forrásait. **Ezek között megtaláljuk Theodor Bibliander gyűjteményét, Juan Luis Vives, Nicolaus Cusanus és Joannes Andreas (Juan Andres) nevét is.** Tehát Pázmány forrásai egyértelműen beazonosíthatóak, korábbi bizánci és európai szerzők műveit használta fel a Korán megcáfolásához.

Szántó István hasonlóan cselekedett *Confutatio Alcorani* című művében. Ő összesen harminchat személyt nevezett meg, akikről tudta, hogy írtak Moheemd és tanai ellen. Köztük **Raffaello Maffei (Volaterranus), Alphonso de Spina, Vincentius Bellocensis, Riccoldo da Monte Croce, Nicolaus Cusanus, Joannes Andreas, Aeneas Sylvius és Georgievics Bertalan (Bartholomeus Ungarus-ként)** nevét is. Műve arról tanúskodik, hogy használta is ezen személyek művét. Sőt a *musca* szó segítségével bemutattam, hogy nem Riccoldo eredeti művét használta, hanem egy XVI. századi visszafordítást. S bár Bibliander gyűjteményét nem említette meg, de minden művet felsorolt ebből a gyűjteményből.

A magyar szerzők iszlámról szóló ismereteinek forrásáról a következőket tudjuk elmondani. A két fogságot megjárt szerző saját élményeikre támaszkodott, de ők is felhasználtak korábbi szerzőket. A protestánsoknál és a katolikusoknál, ahol biztos megállapítást tehattünk a forrásokra, bebizonyosodott, hogy korábbi szerzők ismereteit vették át. Theodor Bibliander gyűjteményét pedig épp a két katolikus, Pázmány Péter és Szántó István használta.

3. Van-e különbség a protestáns és a katolikus iszlámismeret között?

Erre a kérdésre felemás válasz adható. **Egyrészt tartalmilag nincs különbség.** Mind a protestánsok, mind a katolikusok eretnek tartották Mohamedet, akit eretnekek tanítottak. Tudták, hogy a török a mohamedán vallást követi, hogy egy Istenben hisz, de nem ismeri el Jézust Isten fiának. **Másrészt egy lényeges különbség még is van a protestánsok és a katolikusok között iszlámismerete terén. A protestánsok csak keveset írtak Mohamedről, tanításairól és a Koránról, míg a katolikusok közül ketten is részletes Korán-cáfolatot írtak.** Dolgozatomban próbáltam a protestánsok ezen viselkedését megmagyarázni. Első ok a félelem volt. Igyekeztek elkerülni a törökkel folytatott vallási vitákat, mert, ahogy Thuri Pál írta, ez esetben csak a tűzhalál és a körülmélés között választhattak. Félték megbontani a törökök által kínált látszólagos békeséget, hiszen a Hódoltság területén csak a török engedélyével működhetek a protestáns térítők. Második ok az volt, hogy a protestáns szerzők művei nem is abból a célból íródtak, hogy Mohamed tanait megcáfolják. Saját tanításaikat akarták bemutatni, illetve az adott felekezethez ért vádakra kívántak reagálni. Ebből a szempontból viszont meg kell jegyez-nünk, hogy a két katolikus szerző sem pusztán az iszlám tanainak megcáfolása céljából írta meg művét, hanem a protestánsokkal szemben is vádakot fogalmaztak meg. Pázmány és Szántó miközben Mohamed hamisságát bizonygatták, nem felejtkeztek el összekapcsolni a török vallást a protestáns felekezetekkel.

IV. Rész

A témához kapcsolódó publikációk

BALÁZS József: Nicolaus Cusanus és az iszlám. *Egyháztörténeti Szemle* 12 (2011) 39–53.

BALÁZS József: II. Pius pápa levele II. Mohamed török szultánhoz. In: GÉR András László – JENEI Péter – ZILA Gábor (szerk.): „Hiszek, hogy megértsem”! Konferenciakötet. Károli Gáspár Református Egyetem, L’Harmattan Kiadó, Budapest 2015. 289–295.

BALÁZS József – SZUROMI Kristóf (szerk.): Az európai iszlámkép Theodor Bibliander gyűjteményének tükrében. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest-Piliscsaba 2016.

BALÁZS József: II. Pius pápa és Nicolaus Cusanus bíboros ellentéte a török kérdés kapcsán. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskolája Eszmetörténeti Műhelyének Konferenciája 2012. A konferencia kötete megjelenés alatt.